

SZTUKA W PRZESTRZENI MIASTA JAKO ŚRODEK KREACJI I AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ PRZESTRZENI PUBLICZNYCH MIASTA NA PRZYKŁADZIE STUDIALNYM POZNANIA

Tomasz Matuszewicz¹, Bartosz Kaźmierczak², Dominika Pazder³

Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, ul. Nieszawska 13c, 61-021 Poznań

E-mail: tomasz.matuszewicz@put.poznan.pl

E-mail: bartosz.kazmierczak@put.poznan.pl

E-mail: dominika.pazder@put.poznan.pl

ART IN CITY SPACE AS A MEANS OF CREATION AND SOCIAL ACTIVATION OF PUBLIC SPACE IN THE CITY ILLUSTRATED WITH A STUDY EXAMPLE OF POZNAŃ

Abstract

The paper concerns the presentation of research conducted at the Faculty of Architecture of the Poznań University of Technology in the field of creating high quality public space by complementing and expanding the existing functional and spatial offer to include new elements connected with art. The research focuses on the identification and classification of existing spaces with regard to the implementation of interactive forms of urban interiors. An assessment of the attractiveness of public spaces in the downtown area of Poznań with respect to the semantic layer, social activity and aesthetic and visual qualities has been conducted. The main research objective is to analyze the influence of art on the creation of high quality public space in the area of the historic center and downtown of Poznań.

Streszczenie

Praca dotyczy prezentacji badań prowadzonych na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej w zakresie kreacji wysokiej jakości przestrzeni publicznej poprzez uzupełnianie i rozszerzanie istniejącej oferty funkcjonalno-przestrzennej o nowe elementy związane ze sztuką. Badania koncentrują się na identyfikacji i klasyfikacji istniejących przestrzeni pod kątem implementacji interaktywnych form wyposażenia wnętrz urbanistycznych. Przeprowadzona została ocena atrakcyjności przestrzeni publicznych śródmieścia Poznania pod kątem warstwy semantycznej, aktywności społecznej oraz walorów estetyczno-wizualnych. Głównym celem badawczym jest analiza wpływu sztuki na kreację wysokiej jakości przestrzeni publicznej w obszarze historycznego centrum i śródmieścia Poznania.

Keywords: activation of downtown public space; interactive urban furniture in public space

Słowa kluczowe: aktywizacja przestrzeni publicznej śródmieścia; interaktywne meble miejskie w przestrzeni publicznej

WPROWADZENIE

Prezentowane w artykule badania dotyczą śródmieścia Poznania i poświęcone są zagadnieniom sztuki w mieście. Poruszają tematykę kreacji wysokiej jakości

przestrzeni publicznej poprzez uzupełnianie i rozszerzanie istniejącej oferty funkcjonalno-przestrzennej o nowe elementy związane ze sztuką. Działania takie przyczyniają

¹ dr hab. szt.

² dr inż. arch.

³ dr inż. arch.

niąją się, z jednej strony, do podkreślenia jej tożsamości związanej z istniejącym układem przestrzennym, jego kompozycją i uformowaniem oraz walorami wizualnymi i semantycznymi. Z drugiej strony, poprzez dodawanie nowych, współczesnych elementów jej wyposażenia, pełniącego nie tylko rolę funkcjonalną, pozytywnie wpływają na zwiększenie atrakcyjności wizualnej i jakości estetycznej danego miejsca. Promowanie w ten sposób funkcji i form kulturotwórczych, ożywiających przestrzeń śródmiejską przyczynia się do nadania jej nowej jakości, zarówno w wymiarze materialnym, jak i niematerialnym.

Formułując założenia badawcze, poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania: jaka jest idealna przestrzeń publiczna?, jak ją stworzyć?, jakie cechy wpływają na to, że przestrzeń spełnia te kryteria?, jakie elementy nie pozwalają na zapewnienie jej odpowiedniej jakości i atrakcyjności? Badania dotyczą oceny atrakcyjności przestrzeni publicznych ze względu na trzy parametry – warstwę semantyczną, żywotność przestrzeni oraz jej walory estetyczne. Przedmiotem badań jest ocena jakości przestrzeni pod kątem możliwości lokalizacji obiektów lub elementów wyposażenia wewnątrz urbanistycznych różnej skali o charakterze kulturotwórczym. Badania są zorientowane na zagadnienia związane z aktywizacją przestrzeni publicznych śródmieścia w aspekcie przestrzenno-społecznym. Najistotniejszym zagadnieniem badawczym jest relacja pomiędzy odnową przestrzeni miejskich a społecznie rozumianą atrakcyjnością oraz rola sztuki jako narzędzia służącego jej ożywieniu.

Przykład studialny Poznania ogranicza się do przestrzeni publicznych śródmieścia, które stanowią najistotniejsze elementy miejskiej struktury, wpływające na ocenę całego miasta, gdyż śródmieście stanowi wizytówkę i serce miasta. Podjęto próbę ewaluacji istniejących zasobów przestrzennych w skali małej architektury, pod kątem przyjętego zadania badawczego, służącego zapewnianiu i wskazaniu potencjalnych przestrzeni dla sztuki w obszarze śródmieścia. W rezultacie sformułowane zostały rekomendacje dotyczące potencjalnego przeznaczenia przestrzeni publicznych śródmieścia w kontekście funkcji kreatywnych, innowacyjnych, artystycznych i kulturotwórczych.

1. KULTURA MIEJSCA – JAKOŚĆ I ATRAKCYJNOŚĆ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ ŚRÓDMIEŚCIA

Kultura to zbiorowy system znaczeń, który, podobnie jak świadomość jednostki, jest kumulatywny. Oznacza to, że poszerza się, gdy jednostki razem stają wobec jakiegoś doświadczenia, wymieniają się

spostrzeżeniami na temat swoich odczuć [U. Hannerz 2006, s. 321-322]. W procesie społecznego tworzenia rzeczywistości [P.L. Berger, T. Luckmann 1983] powstają zbiorowe systemy znaczeń, gdy jednostki ujawniają sobie nawzajem indywidualne sposoby rozumienia otaczającego świata. Jak zauważa M. Golka [2013], określenie „bycie w kulturze” oznacza posiadanie dyspozycji do rozumienia wzorów kulturowych i wynikających z nich zachowań ludzi, a także rozumienia wytworów kultury oraz umiejętności ich wytwarzania i przetwarzania. Jest to wynikiem nabytej kompetencji kulturowej, która przenika do osobowości jednostki i warunkuje jej kontakt ze światem – z innymi ludźmi i kulturą. Uczestnictwo w kulturze oznacza przede wszystkim wszelki kontakt człowieka z wytworami kultury i z innymi ludźmi. Kontakt ten oznacza używanie wytworów kultury, polega na ich przyswajaniu, przetwarzaniu i odtwarzaniu, na wykorzystywaniu ich wartości i podleganiu wzorom kulturowym, jak również na tworzeniu nowych jej wytworów i zachowań. Uczestnictwo w kulturze z jednej strony stwarza człowieka, a z drugiej powoduje, że kultura jest tworzona, przekształcana oraz trwa właśnie poprzez uczestnictwo w niej. Można powiedzieć, że jest także formą interakcji społecznej, ponieważ relacje pomiędzy ludźmi odbywają się za pośrednictwem symbolicznego komunikowania społecznego. Uczestnictwo w kulturze jest także sumą percepcji, ekspresji i przeobrażeń, a więc przejawem pełnej aktywności wewnętrznej człowieka. Polega na zintegrowanym mechanizmie, łączącym odbieranie, interpretowanie, nadawanie, przekształcanie i wartościowanie symbolicznych przekazów, angażując w ten proces elementy intelektualne, emocjonalne i psychiczne [M. Golka 2013, s.144-151].

Każde zmysłowe postrzeganie przechodzi przez różnorakie filtry kultury i znaczenia, więc czysta percepcja właściwie nie istnieje. W tym kontekście należy podkreślić różnicę między znaczeniem w sensie poznawczym a doświadczeniem znaczenia, czyli znaczeniem doświadczalnym. Mówiąc o obecności znaczeń w percepcji, należy wyjść poza zmysłowe postrzeganie i trzeba uwzględnić świadomość znaczenia. Znaczenie doświadczone jest złożone, uwzględnia uczucia, wspomnienia doświadczonego, dlatego też mówiąc o estetyce, trzeba wyjść poza piękno i uznać przede wszystkim w tym kontekście doświadczenie otaczającego świata. Doświadczenie estetyczne rozumiane jest więc w pierwotnym ujęciu jako aspekt zmysłowy, a także jako doświadczenie znaczeń. Doświadczenie estetyczne można też rozpatrywać w kontekście percepcji jakościowych procesów świata naturalnego i społecznego. Oznacza to, że estetyka bada związki tych dwóch światów, szczególnie pod kątem jako-

ściowego doświadczania form, w jakich wyrażona jest przestrzeń – w dającym satysfakcję postrzeganiu krajobrazu przyrodniczego czy antropogenicznego [A. Berleant, 2011].

Bliska tym spostrzeżeniom jest koncepcja map mentalnych K. Lyncha (1969), według której człowiek, przebywając w przestrzeni miejskiej, tworzy mapy wyobrażeniowe. Lynch zauważa, że percepcja miasta nie jest nieprzekraczalna, ale fragmentaryczna i częściowa. Podobny koncept reprezentuje Amedndola (2006)⁴, wprowadzając pojęcie miejskiego pejzażu mentalnego, który stanowi rodzaj krajobrazu kultury miasta i wyraża relację między krajobrazem fizycznym a jego wizualnym odbiorem. Według R. Arnheima (2011) percepcja wzrokowa nie oznacza biernego rejestrowania materiału przekazywanego przez bodźce, jest natomiast aktywnym działaniem umysłu.

Przestrzeń publiczną należy rozpatrywać w kategoriach przestrzenno-społecznych. Stanowią one dobro wspólne, świadomie kształtowane przez człowieka w zgodzie z przyjętymi społecznymi zasadami i wartościami. Przestrzeń publiczna charakteryzuje się specyficznymi cechami funkcjonalnymi, w tym zbiorowym charakterem jej użytkowania. Jest miejscem transmisji różnorodnych produktów – materialnych i niematerialnych, które zaspokajają różnorodne potrzeby użytkowników. W tym sensie jest dobrem o strategicznym znaczeniu dla lokalnych społeczności⁵. Kreowanie wysokiej jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych śródmieścia stanowi istotny element odnowy obszarów śródmiejskich, które wyróżniają się bogactwem walorów przestrzennych, historycznych i kulturowych, wymagających szczególnej uwagi w kontekście ochrony krajobrazu miejskiego i ochrony aktywnej. Odpowiednie zagospodarowanie przestrzeni publicznych wpływa na budowanie przewagi konkurencyjnej miasta. Przestrzeń publiczną może być rozpatrywana jako czynnik budowy społeczeństwa kreatywnego, podwyższania poziomu jakości życia, tworzenia atrakcyjnego wizerunku i przyciągającej użytkowników oferty przestrzennej miasta, także w kategoriach marketingowych. Według European Cities Monitor, rankingu konkurencyjności miast, jakość życia stanowi jeden z najważniejszych czynników atrakcyjności inwestycyjnej, która to przejawia się między innymi w jakości przestrzeni i oferty kulturalnej miasta [K. Paprzyca 2012, s. 35]. Kluczowym zadaniem przestrzeni miejskiej jest wolność i mobilność wyboru przestrzeni w celu znalezienia najwłaściwszego rozwiązania, zarówno dla

użytkownika stałego, jak i tymczasowego [E. Glińska, M. Florek, A. Kowalewska 2009].

Miasta potrzebują różnorodnej oferty, żywotności i witalności, uniwersalności zróżnicowanych typów przestrzeni, życia publicznego, które odpowiadają na rozmaite potrzeby, gusty, oczekiwania i aspiracje. Tworzenie przestrzeni miejskiej, w której człowiek czuje się dobrze i może się w niej realizować, to bardzo ważne zadanie. Miasta aktywne, żyjące to takie, w których można wchodzić w interakcje społeczne, które są stymulujące i inspirują do działania. Nadrzędnym warunkiem ożywiania przestrzeni miejskiej jest poszukiwanie relacji pomiędzy środowiskiem społecznym a przestrzennym otoczeniem, pomiędzy przedmiotem, który stanowią struktury miejskie, a podmiotami, którymi są ludzie. Takie przestrzenie przyciągają nie tylko użytkowników, ale i biznes, bo materialne i niematerialne wytwory aktywności ludzi twórczych i utalentowanych napędzają także gospodarkę [K. Paprzyca 2012, s. 116]. Przestrzeń publiczną śródmieścia, charakteryzującą się bogactwem walorów architektonicznych, kompozycyjnych, urbanistycznych, historycznych i kulturowych, stwarzają doskonałe warunki do rozwoju funkcji kulturotwórczych i implementacji elementów związanych ze sztuką. Zapewnienie odpowiedniego wyposażenia przestrzeni publicznej stanowi element budowania kultury miejsca, co przekłada się bezpośrednio na wartość semantyczną przestrzeni, jak i na emocje i zachowania jej użytkowników. Kulturę miejsca można rozumieć jako całościowy kształt wartości materialnych i niematerialnych, które indywidualizują przestrzeń i definiują jej tożsamość. W ujęciu znaczeniowym elementy materialne określają niematerialny efekt – współdziałanie przestrzeni i jej użytkowników.

2. SZTUKA W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ I JEJ ZNACZENIE W TWORZENIU MIEJSCA

We współczesnym świecie problem poszukiwania tożsamości przestrzeni miejskiej, a szczególnie śródmieścia stanowiącego serce miasta, jest szczególnie ważny. W skrajnym ujęciu, jak twierdzi M. Castells (2008), „nie należymy już do żadnego miejsca, żadnej kultury”. Badacz ten podkreśla jednak, że to poszukiwanie miejskiej tożsamości wymaga przede wszystkim poszukiwania i artykulacji zindywidualizowanych, lokalnych kodów, które umożliwią odczytać strukturę tkwiących w przestrzeni wartości. Czynniki kulturowe i psychologiczne stanowią w tym ujęciu bar-

⁴ Za: M. Błaszczak 2013, s.177-178.

⁵ Definicja według Karty Przestrzeni Publicznych przyjętej podczas III Kongresu Urbanistyki Polskiej we wrześniu 2009 roku [w:] Nowa urbanistyka..., 2009

dzo istotne determinanty rozwoju współczesnych miast [M. Castells 2008]. Kultura jest wyrazem miejskiej tożsamości i w tym kontekście odgrywa znaczącą rolę w działaniach służących aktywizacji i ochronie aktywnej przestrzeni miasta. W warunkach współczesnych kultura i ekonomia pozostają w ścisłych zależnościach. Konsumenci mają coraz bardziej zindywidualizowane potrzeby, których nie da się zaspokoić poprzez jeden publiczny podmiot oferujący „jedną narrację” [K. Krzysztofek 2005, s. 38]. Nowoczesne miasto, miasto informacyjne to już nie tylko złożona struktura urbanistyczna, ale proces, który charakteryzuje się dominacją przepływów ze źródeł, jakimi są nauka, technika, kultura i sztuka lub natura. Warto podkreślić jednak, że w tych warunkach „cyfrowego urbanizmu” wcale nie zanika potrzeba bezpośrednich interakcji międzyludzkich [M. Dymnicka 2013]. W tym kontekście wyraźnie rysuje się potrzeba kreowania nowej jakości przestrzeni publicznych – zdolnych przyjąć i rozwijać funkcje ożywcze i kulturotwórcze, wyposażonych w elementy przestrzenne przyciągające odbiorców, atrakcyjne, ciekawiające i prowokujące do interakcji.

Już w latach sześćdziesiątych Ch. Alexander [Ch. Alexander 2016] zadawał sobie pytanie, czy możliwe jest stworzenie przestrzeni dostosowanej do potrzeb ludzi, ale równocześnie dającej możliwość kształtowania nieograniczonej liczby aranżacji wewnątrz niej. Projektowanie urbanistyczne i architektoniczne w kontekście elastyczności przestrzeni publicznych powinno służyć kreacji miejsc, które są w stanie zaadaptować się do zmiennych potrzeb związanych z wyzwaniem chwili [K. Zielonko-Jung 2008]. Architektura tymczasowa, jak również mobilna mała architektura mogą stanowić wspaniałe w tym znaczeniu uzupełnienie przestrzeni zabudowanej, trwałej. Atrakcyjność miasta może być także postrzegana poprzez kryterium wieloaspektowej uniwersalnej użyteczności [K. Paprzyca 2012]. Współcześnie istnieje szeroka gama rozwiązań służących kreacji i ożywieniu przestrzeni, bazujących na wykorzystaniu nowoczesnych materiałów i technologii z pogranicza cybernetyki i mediów, które wykorzystują ruch, światło, dźwięk, obraz do kreowania przestrzennych kompozycji – interaktywnych i reagujących na użytkownika [L. Nyka 2006].

W przestrzeni publicznej rodzaj obcowania użytkownika ze sztuką jest zupełnie inny, niż ma to miejsce w przestrzeniach o charakterze ekspozycyjnym, z jasnym przekazem prezentacji dzieł artystów współczesnych czy historycznych. W przestrzeni publicznej trudno poszukiwać odbiorcy, należy raczej mówić o świadkach artystycznego zdarzenia, którzy nie spodziewają się konfrontacji z dziełem sztuki i przez to są mniej na nią zorientowani. Odbiorca publiczny jest odbiorcą

niewinnym, bezwzględnie surowym, dopasowującym dzieło do swojego poziomu pojmowania świata. Być może kluczem do zrozumienia roli sztuki w przestrzeni miejskiej jest obserwacja, że obecnie sztukę cechuje fakt, że nie walczy ona w żaden sposób z odbiorcą, nie próbuje go naprawiać i poddawać terapii, ale zabiega o jego uwagę. Współcześnie sztuka, wychodząc poza granice galerii i muzeów, zyskuje nową wartość w kategoriach społecznych. Występuje już nie tylko w fizycznej przestrzeni miejskiej, ale też w przestrzeni publicznie dostępnej, wykreowanej medialnie czy cyfrowo, która należy do wszystkich. Jako przestrzeń publiczna może być więc społecznie zaangażowana, wrażliwa i krytyczna [M. Krajewski 2005].

3. AKTYWIZACJA PRZESTRZENI PUBLICZNEJ A IDEA MIASTA KREATYWNEGO

Śródmiejskie przestrzenie publiczne, wyróżniające się bogactwem walorów historycznych, stanowią doskonały grunt do implementacji funkcji, form i działań o charakterze kulturotwórczym i kreatywnym. Działania w sferze materialnej i niematerialnej, bazujące na wykorzystaniu potencjału twórczego, pobudzają lokalną przedsiębiorczość i mają korzystny wpływ na szeroko rozumianą aktywizację śródmieścia. W szerszym ujęciu realizacja idei miasta kreatywnego może okazać się istotnym instrumentem w procesie odnowy przestrzeni śródmiejskiej. Pojęcie miasta kreatywnego wykracza poza problematykę ożywiania przestrzeni publicznej, gdyż dotyczy przede wszystkim działań w sferze ekonomicznej, bardziej niż społecznej i przestrzennej. Jednakże założenie teoretyczne, że kreatywność może stanowić jeden z kluczowych motorów miejskiego życia, jest bardzo bliskie problematyce podejmowanej w niniejszej pracy, dotyczącej zagadnienia sztuki jako instrumentu ożywiania przestrzeni śródmiejskiej, a w szczególności przestrzeni publicznej. Największy potencjał do rozwoju funkcji kreatywnych tkwi w transformacji przestrzeni publicznych, które stanowią rzeczywiste miejsca interakcji i kontaktów społecznych. Przestrzenie publiczne stanowią bazę do kreacji synergicznych powiązań między sferami innowacji, kultury i biznesu. Potencjał kreatywny ma tendencję do koncentrowania się w określonych przestrzeniach, które mają do zaoferowania coś więcej, a więc atmosferę, oryginalność, unikatowość, autentyczność, ducha miejsca [R. Florida 2010].

Pojęcia przestrzeni i miejsca zyskują współcześnie nowe znaczenia, wykraczając poza ich tradycyjne rozumienie. Wraz z erą technologii cyfrowej rozpoczął się kolejny okres rozwoju miast, związany z nowymi funkcjami społecznymi, kulturowymi, ekonomicznymi,

a także medialnymi i wirtualnymi. Zmiany zachodzą także w sposobach kreowania przestrzeni publicznej, co jest następstwem stosowania cyfrowych technologii do budowania interaktywnych form komunikacji między odbiorcą a otoczeniem. W ten sposób zacierają się wcześniej ustalone granice pomiędzy przestrzenią a jej kontekstem społecznym, kulturowym i przestrzennym. Rozwój technologii informatycznych i ich obecność w sztuce publicznej implikują redefinicję przestrzeni miejskiej i ich społecznej roli. Wykorzystanie technik cyfrowych do działań artystycznych jest nie tylko rodzajem twórczej eksploracji czy eksperymentu. Jest to efekt zmian zachodzących we współczesnym świecie, które stwarzają konieczność redefinicji i nadania nowego znaczenia przestrzeni publicznej [R.W. Kluszczyński 2010].

Działalność podmiotów związanych z sektorem kreatywnym ma dla miasta znaczenie kluczowe, nie tylko w budowaniu przewagi konkurencyjnej opartej na wiedzy i zdolności do innowacji, ale również w działaniach na rzecz uzdrawiania szczególnie ważnych dla miasta przestrzeni publicznych. Model aktywizacji niektórych części miasta oparty na tworzeniu swoistej mody na miejsce był i jest stosowany w wielu miastach Europy i świata. Istotą tworzenia popularności takich miejsc jest lokowanie obiektów mieszczących funkcje kulturotwórcze oraz wyposażanie przestrzeni publicznych w elementy dające możliwość interakcji z odbiorcą tej przestrzeni. Możliwość kreatywnego uczestnictwa w miejscach wspólnych nie tylko przyczynia się do podniesienia walorów tych przestrzeni, ale również wyzwala w użytkownikach potrzebę jej współdzielenia. Miejsca takie szybko stają się ważnymi punktami na mentalnych mapach, zapisanymi w świadomości mieszkańców i przez to bywają często odwiedzane. Sprzyja to również aktywizacji gospodarczej pobliskich kwartałów. Znakomitymi przykładami aktywizacji przestrzeni miejskich jest MACBA w Barcelonie, Tate Gallery w Londynie, Centrum Pompidou w Paryżu czy Muzeum Gugenheima w Bilbao. Oprócz zastosowania stałych elementów umeblowania urbanistycznego, takich jak ławki, śmietniki, oświetlenie uliczne (Schouwburgplein w Rotterdamie grupy West 8) czy wodotryski (Crown Fountain w Millennium Park w Chicago), można okresowo stosować obiekty czasowe. Przykładem mogą być interaktywne instalacje grupy Roosegaarde, jak Dune, mapowane projekcje na budynkach Romina Tardego i Thomasa Vaquie, czy inne działania artystyczne, jak choćby opakowanie Reichstagu przez Christo i Jeanne-Claude.

4. INTERAKTYWNE FORMY JAKO INSTRUMENTY AKTYWIZACJI PRZESTRZENNO-SPOŁECZNEJ ŚRÓDMIEŚCIA POZNANIA – BADANIA WŁASNE

Celem badań prezentowanych w artykule było wyznaczenie i zdiagnozowanie przy pomocy wybranych narzędzi urbanistycznych, poznańskich przestrzeni publicznych występujących w centrum miasta. Analizie podlegały proporcje wewnątrz urbanistycznych, determinujące ich charakter w układzie kompozycyjnym miasta, badano także występowanie funkcji centrowotwórczych: usługowo-handlowych, usług publicznych, w tym związanych z kulturą, rozrywką i wypoczynkiem. Na podstawie analizy historycznej i obecnego sposobu użytkowania wskazano przestrzenie o charakterze sacrum i profanum.

W wyniku badań sporządzona została klasyfikacja ulic, placów, skwerów i parków miejskich pod kątem możliwości implementacji funkcji związanych z przemysłem kreatywnym w postaci klastrów (siedziby firm, pracownie, przestrzenie wystawowe oraz szeroko rozumiana przestrzeń dla sztuki), a także interaktywnego wyposażenia przestrzeni miejskiej będącego wytworem tego przemysłu. W oparciu o istniejące instytucje kultury oraz powiązane z nimi wolne tereny wyznaczono miejsca potencjalnych lokalizacji klastrów przemysłu kreatywnego. Stworzono też narzędzie pozwalające określić, jakiego typu formy będą współgrały z materialnym i mentalnym obrazem wyznaczonych przestrzeni. Opiera się ono na trzech elementach charakteryzujących dominującą cechę przestrzeni:

- DESIGN jako wartości estetyczne i wygoda użytkowania,
- INTERAKCJA jako możliwość współtworzenia miejsca, kreatywne wykorzystanie przestrzeni,
- TREŚĆ jako walory poznawcze oraz upamiętnienie ważnych wydarzeń historycznych.

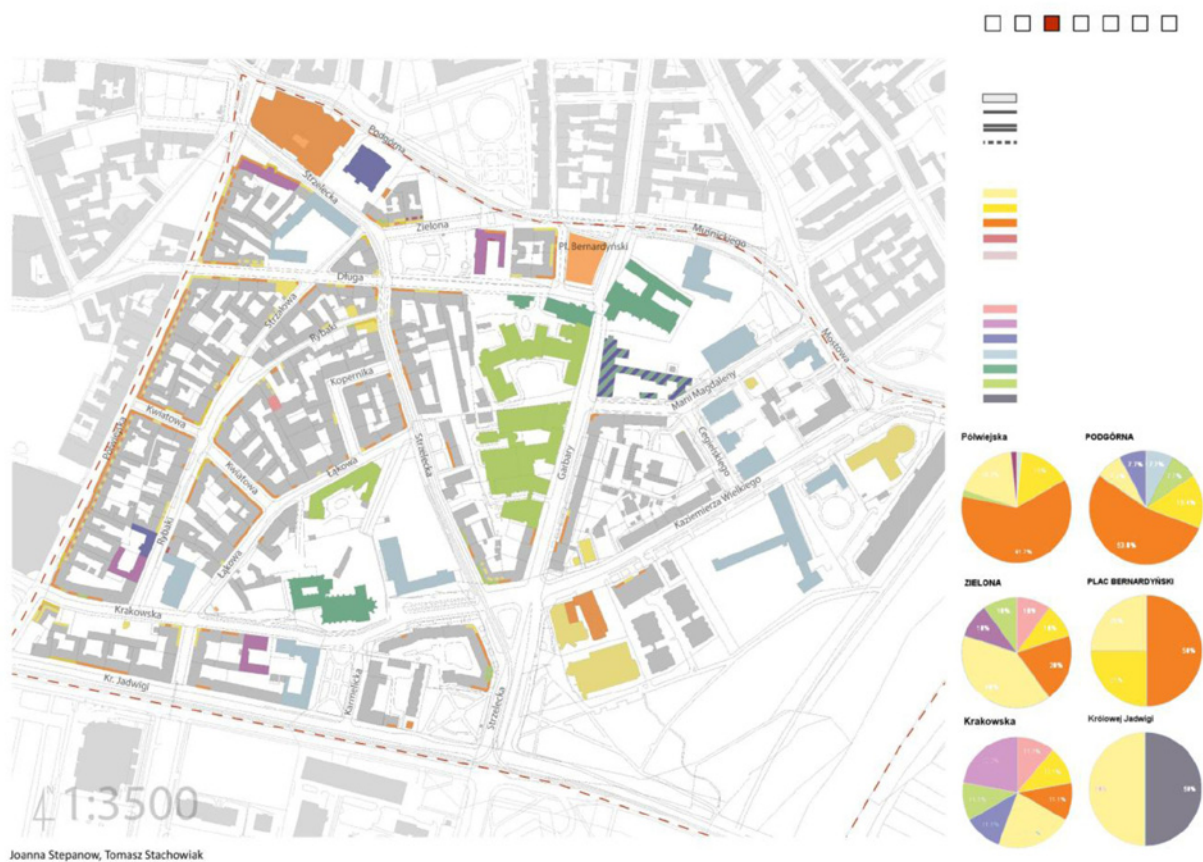
Głównym celem badawczym jest analiza wpływu sztuki oraz kreatywnych i interaktywnych elementów wyposażenia przestrzeni miejskiej na kreację wysokiej jakości przestrzeni publicznej w obszarze historycznej zabudowy śródmieścia Poznania. Prezentowane badania mają służyć identyfikacji określonych cech przestrzeni publicznych oraz wskazania potencjalnych możliwości lokowania w niej artefaktów sztuki lub elementów wyposażenia i infrastruktury miejskiej o unikatowym, innowacyjnym charakterze. Ocena dotyczyć ma wartości materialnych – przestrzennych i niematerialnych – semantycznych, badanych miejsc. W badaniach silny nacisk położony jest na zagadnienia związane z powiązaniem parametrów urbanistycznych przestrzeni publicznych z relacją człowiek-przestrzeń i przestrzeń-człowiek w aspekcie kreowania i percepcji otoczenia poprzez zastosowanie technolo-

gii umożliwiającej wejście użytkownika w takie relacje z przestrzenią śródmieścia. Podjęte badania stanowią próbę określenia, według przyjętej typologii, predyspozycji danej przestrzeni publicznej do określonych działań kreatywnych, w tym tworzenia form architektonicznych różnej skali, najwłaściwszych dla danej przestrzeni.

Badania zakładają wieloetapowe studia fizjonomiczne obejmujące dwa główne nurty: funkcjonalno-przestrzenny oraz semantyczny. Nurt funkcjonalno-przestrzenny dotyczy analizy sieci powiązanych strukturalnie przestrzeni publicznych, natomiast nurt znaczeniowy koncentruje się na węzłach tej sieci. Analizy struktury urbanistycznej obejmujące warstwę funkcjonalno-przestrzenną dotyczą identyfikacji następujących elementów tkanki miejskiej: funkcji parterów, wyposażenia wnętrz urbanistycznych oraz typologii przestrzenno-kompozycyjnej wnętrz urbanistycznych. Identyfikacja dominującej funkcji wnętrza urbanistycznego oraz elementów istniejącego wyposażenia przestrzeni publicznej jest wynikiem przeprowadzonej indagandy urbanistycznej. Wynik tego etapu badań stanowi materiał do analizy porównawczej wyposażenia wnętrza urbanistycznego w kontekście dominującej funkcji z określonym profilem semantycznym.

Badanie typologii przestrzenno-kompozycyjnej wnętrz urbanistycznych ma za zadanie stworzenie modelu przestrzennego analizowanych przestrzeni publicznych, który w przyszłości posłuży jako tło do dalszych dociekań naukowych w zakresie możliwości lokowania interaktywnych rozwiązań i form przestrzennych o różnym znaczeniu i skali. Subiektywna ocena, przeprowadzona w oparciu o badania ankietowe, wybranych miejsc pełniących w systemie przestrzeni publicznych śródmieścia Poznania funkcję punktów węzłowych ma na celu – za pomocą dyferencjału znaczeniowego, określić profil semantyczny tych miejsc. Analiza ta stanowi drugi nurt podjętych badań i jest ona skonstruowana za pomocą trzech determinant określonych jako: M-meaning (znaczenie), A-action (działanie), D-design (wyposażenie), definiujących znaczeniową dominantę badanego miejsca.

Ostatnim etapem badań jest wyznaczenie odpowiedniego modelu znaczeniowego dla miejsc o określonym profilu semantycznym. Rezultatem jest sformułowanie stopnia zgodności lub niezgodności badanych komponentów, a na tej podstawie określenie przyszłego profilu rozwojowego z wykorzystaniem form kreatywnych i innowacyjnych wyposażenia wnętrza w dwóch możliwych modelach – kompensacji lub wzmocnienia istniejącego profilu semantycznego.

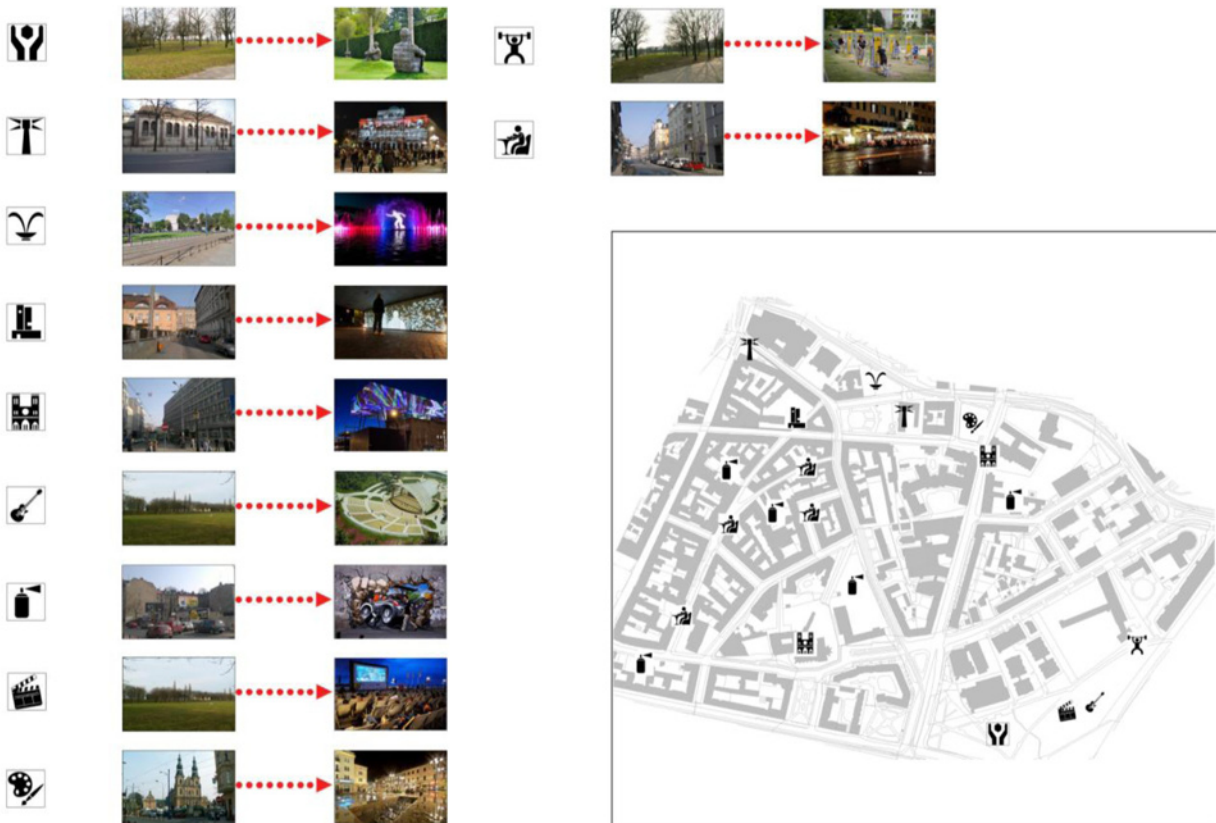
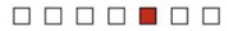

Ryc. 1. Badanie profilu funkcjonalnego ulic – ogólne zestawienie funkcji; opr. własne
Fig. 1. Research of functional profile of streets – general comparison of functions; prepared by authors

Anna Kucharczak, Katarzyna Bocian, Ewa Kuhnert

Ryc. 2. Badanie profilu funkcjonalnego ulic – analiza szczegółowa; opr. własne
Fig. 2. Research of functional profile of streets – detailed analysis; prepared by the authors

Joanna Stepanow, Tomasz Stachowiak

Ryc. 3. Badanie profilu semantycznego ulic; opr. własne
Fig. 3. Research of semantic profile of streets; prepared by the authors

Model przyjmuje się na podstawie analizy komparatywnej określającej komplementarność funkcji z wyposażeniem wnętrza oraz jego profilem semantycznym. Wynikiem zestawienia jest albo model kompensujący braki znaczeniowe we wnętrzu niekomplementarnym lub model wzmacniający istniejący profil semantyczny we wnętrzu komplementarnym.

5. OBIEKTONY ŚWIĘTOMARCIŃSKIE JAKO PRZYKŁAD ARTEFAKTÓW W ŚRÓDMIEŚCIU POZNAŃA – BADAŃIA WŁASNE

Przykładem zastosowania formuły tworzenia artefaktów w przestrzeni miasta aktywizujących mieszkańców w kontekście historycznych nawarstwień jest jeden z Obiektonów Świętomarcińskich⁶, zatytułowany „Dzielimy się Kulturą”⁷. Dedykowany przestrzeni publicznej Poznania o szczególnym znaczeniu, czyli ulicy Święty Marcin, na której obecne są zwalczające

się dyskursy kulturowe: germanizacja, poszukiwanie polskiego stylu narodowego, socrealizm, modernizm. Każdy z wymienionych prądów/zjawisk próbował odcisnąć swoje piętno na tym fragmencie miasta, dokonując zmian w zabudowie, w przestrzeni publicznej za pomocą pomników, próbując nadać nowy kod kulturowy/ideowy. W powszechnym odbiorze społecznym były to działania odzwierciedlające panującą ideologię, a składały się na nie: budowa Zamku Cesarskiego (1910), architektoniczno-rzeźbiarski pomnik Najświętszego Serca Pana Jezusa – wotum wdzięczności za odzyskanie niepodległości (1932), budynek KW PZPR (1950), pomnik Adama Mickiewicza (1960), Poznańskie Krzyże (1981).

Proponowany artefakt jest próbą interaktywnego zastosowania kodu budowania mostu przy wykorzystaniu środków formalnych, odzwierciedlających obecne elementy w ikonosferze obszaru ulicy i aurę przestrzeni Zamku i placu Adama Mickiewicza na za-

Ryc. 4. Projekt Obiektonu Świętomarcińskiego DZIELIMY SIĘ KULTURĄ na tle elewacji Zamku Cesarskiego w Poznaniu; opr. własne
Fig. 4. Drawing of St. Martin's Objecton DZIELIMY SIĘ KULTURĄ on the background of the Emperor's Castle in Poznań façade; prepared by the authors

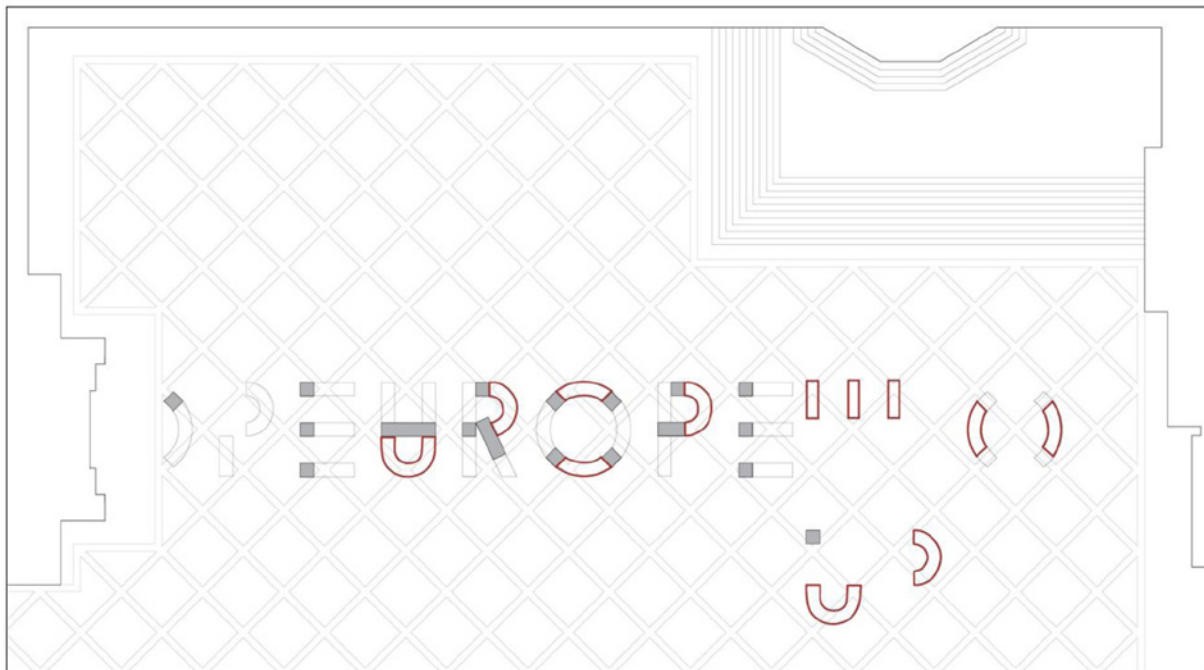
⁶ W 2014 roku w Centrum Kultury Zamek odbyły się dwie wystawy pt. „Obiektony Świętomarcińskie”. Pierwsza miała miejsce w Apartamentach Cesarskich i prezentowała projekty studentów Wydziału Architektury kierunku Architektura i Edukacja Artystyczna, wykonanych pod kierunkiem dr. hab. Tomasza Matuszewicza. Druga odbyła się w Galerii Sztuki Współczesnej Profil, w której wzięli udział pedagodzy i rzeźbiarze: Robert Kaja z ASP w Gdańsku, Krzysztof Mazur z UMK w Toruniu, Bogdan Wajberg z ASP w Łodzi i Tomasz Matuszewicz z WA PP.

⁷ Autor: Tomasz Matuszewicz, 2014.

sadzie dodawania treści komplementarnie wzmacniających odbiór i synergicznie wiążących znane z przeszłości przeciwne/wrogie narracje w nowy, pozytywny przekaz, generujący przyjazne przeżycia dla różnych grup wiekowych. Rzut Europa <propozycja dla przyszłości> wiąże kłamrą postać Św. Marcina – Rzymskiego Żołnierza – z funkcją aktywnego twórczo Płaszczka Św. Marcina oraz ze zbiorem cytatów architektonicznych Zamku, który nabiera uniwersalnych cech kultury łacińskiej poprzez współczesną, nieobciążoną ideologicznie recepcję. Propozycja umożliwia aktywny udział oparty na identyfikacji odczytywanego fundamentu obiektu oraz upodmiotowieniu komunikatywnego pisma kapitału rzymskiej opartej na figurach: koła, kwadratu i trójkąta, geometrii obecnej w każdej architekturze, szczególnie akcentowanej w neoromańskim zamku. Obiekton zlokalizowany jest na południowym dziedzińcu Zamku Cesarskiego⁸, spełniającym obecnie funkcję parkingu. W opisie projektowym czytamy: „...Układ przestrzenny założenia wpisany równolegle i prostopadle do elewacji zamku, posadowiony na kamiennej posadzce dziedzińca, w której umieszczono podświetlany typograficzny rzut: „E”, „U”, „R”, „O”, „P”,

„E” i wertykalne oraz horyzontalne elementy stałe wykonane z piaskowca, jak również elementy czasowe wykonane z konstrukcji: płaskowników prostych i giętych aluminiowych, przykręcanych do części zespolonych z gruntem. Na kubiczny stelaż nakładane i naciągane Płaszczka Św. Marcina, wykonane z tkaniny, wewnątrz w podłożu umieszczone podświetlenie.(...) Założenie Projektowe Obiektu Świątomarcińskiego: DZIELIMY SIĘ KULTURĄ, stworzenie przyjaznego otoczenia Zamku programowo zbieżnego z działalnością Centrum Kultury Zamek, w ramach którego sztuka trwale wychodzi na przedpole Zamku i ożywia to miejsce jako przyjazne do spędzania tu czasu przed lub po zajęciach artystycznych i do tworzenia własnych autorskich realizacji w konfrontacji do Zamku Cesarskiego. Działania interaktywne: aktywizowanie do wzbogacania przestrzeni publicznej otwartej na graffiti, na ekspresję twórczą, wyrażania się za pomocą koloru, znaku, słowa. Kulturowanie osoby Patrona – Rzymskiego Żołnierza i Świętego – poprzez nowy zwyczaj malowania Płaszczka Św. Marcina, pocięcia go i rozdawania uczestnikom korowodu 11 listopada, jak również stworzenia konkursu na najbardziej artystyczny płaszcz”⁹.

Ryc. 5. Projekt Obiektu Świątomarcińskiego DZIELIMY SIĘ KULTURĄ, dziedzińca Zamku Cesarskiego w Poznaniu, rzut z góry; opr. własne

Fig. 5. Drawing of St. Martin's Objecton *DZIELIMY SIĘ KULTURĄ*, court of the Emperor's Castle in Poznań, plan; prepared by the authors

⁸ Dziś mieści się w nim Centrum Kultury Zamek.

⁹ „Obiektory Świątomarcińskie”, R. Kaja, T. Matusewicz, K. Mazur, B. Wajberg, Wydawca Galeria Sztuki Współczesnej Profil CKZ w Poznaniu, 2014.

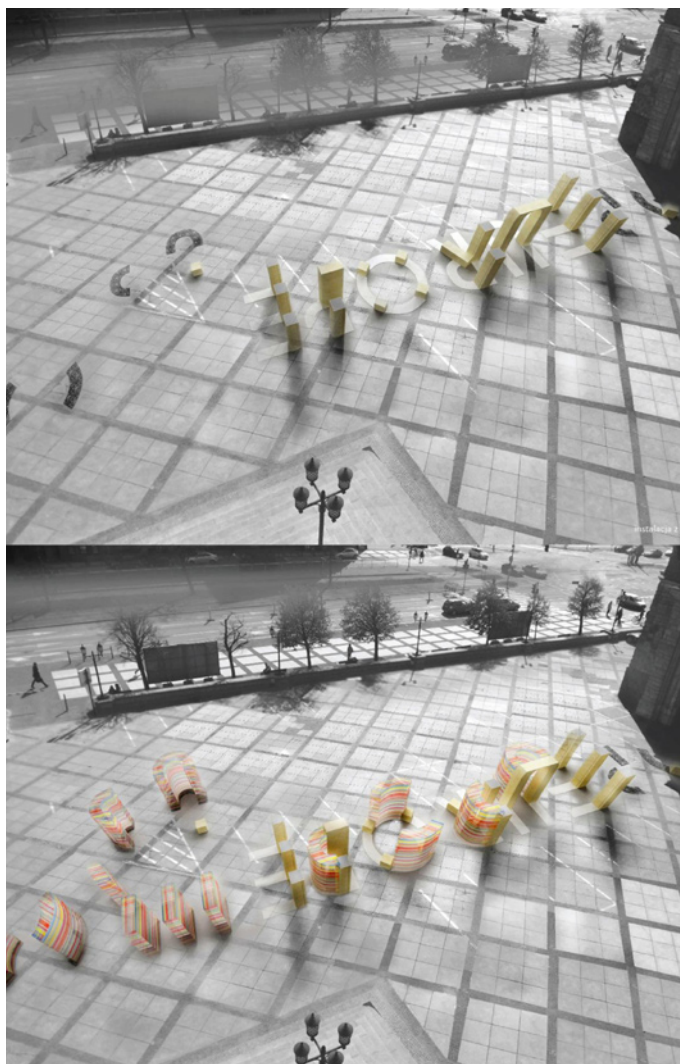
PODSUMOWANIE

Badania dotyczące szeroko rozumianej kreatywności prowadzone są przez specjalistów na różnych poziomach zainteresowań i pojmowania tego terminu. W niniejszej pracy kreatywność definiowana jest na poziomie problemowym: miasta i jego mieszkańców-odbiorców, którzy mogą być kreatywni w myśleniu, działaniu, użytkowaniu i aktywizowaniu swojego miasta. Chodzi tu więc o charakterystykę funkcjonowania sektora kreatywnego i ofertę jego produktów rozumianych jako wytwory materialne i niematerialne, które mogą stać się siłą napędową do kreatywnego myślenia i korzystania z przestrzeni publicznej. Dotyczy to działalności związanej ze sztuką, która wykraczając poza fizyczne granice obiektów, w których na co dzień funkcjonuje, ma siłę pozytywnego oddziaływania na mieszkańców, zachęcania ich do indywidualnej i zbiorowej eksploracji artystycznej oferty. Oferta ta ogólnie jest rozumiana jako sztuka i kultura miejska, natomiast w wąskim aspekcie dziedziny związanej z intermediami i wyposażeniem przestrzeni publicznej definiujemy ją jako wszelkie formy ożywiania przestrzeni publicznej za pomocą elementów interaktywnych, o różnorodnym przeznaczeniu, elastycznych funkcjonalnie i posiadających walory wizualne i formalne artefaktów sztuki. Podejmowana w pracy problematyka stanowi więc jeden z elementów, które mogą wspomagać funkcjonowanie miasta w ujęciu kreatywności.

Przedstawione w artykule badania dotyczą oceny jakości przestrzeni pod kątem możliwości lokalizacji obiektów lub elementów wyposażenia wewnątrz urbanistycznych o charakterze kulturotwórczym, z wykorzystaniem rozwiązań interaktywnych, łączących walory artystyczne i nowości technologiczne. Badania są zorientowane na zagadnienia związane z aktywizacją przestrzeni publicznych śródmieścia Poznania w aspekcie przestrzenno-społecznym. Najistotniejszym zagadnieniem badawczym jest relacja pomiędzy odnową przestrzeni śródmiejskich a społecznie rozumianą atrakcyjnością, jak również poszukiwanie rozwiązań przestrzennych, w których sztuka i technologia współistnieją w służbie ożywienia wartościowych obszarów śródmiejskich. Wyniki badań stanowią rekomendacje dotyczące potencjalnego przeznaczenia przestrzeni publicznych śródmieścia Poznania w kontekście funkcji kreatywnych, innowacyjnych, artystycznych i kulturotwórczych.

Działania na rzecz aktywizacji śródmiejskich przestrzeni publicznych są przedsięwzięciami kosztownymi i długofalowymi, jednak ich efekty są korzyścią obopólną. Poznań, jako miasto o znaczącym potencjale innowacyjnym, posiadające dynamicznie rozwijający się sektor przemysłu kreatywnego, jest w stanie wy-

tworzyć sprzyjające warunki dla rozwoju odpowiednio urządzonych przestrzeni publicznych. Podnoszenie świadomości w zakresie szeroko pojętej problematyki miejskiej przestrzeni jest w tym przypadku kwestią niezwykle istotną. Osiągnięcie pozytywnych rezultatów jest bowiem możliwe dopiero po zintegrowaniu działań administracyjnych ze społecznymi i finansowymi. Szansą jest tworzenie platform porozumienia i współpracy w celu ożywiania poszczególnych fragmentów miasta, jak ma to miejsce w przypadku ratowania ulicy Święty Marcin. Być może dzięki prezentowanym w pracy badaniom uda się spopularyzować, a następnie wdrożyć w pełnym wymiarze ideę kreatywnej przestrzeni publicznej w śródmieściu Poznania.

Ryc. 6. Projekt Obiektu Świątomiczkiego *DZIELIMY SIĘ KULTURĄ*, dziedziniec Zamku Cesarskiego w Poznaniu, wizualizacje; opr. własne

Fig. 6. Drawing of St. Martin's Objecton *DZIELIMY SIĘ KULTURĄ*, court of the Emperor's Castle in Poznan, visualisations; prepared by the authors

LITERATURA

1. **Alexander Ch. (1996)**, *A City is Not a Tree*, London.
2. **Arnheim, R. (2011)**, *Myślenie wzrokowe*, Gdańsk.
3. **Baudrillard J. (2006)**, *Spółczesność konsumpcyjna: jego mity i struktury*, Warszawa.
4. **Berger P.L., Luckmann T. (1983)**, *Spółczesne tworzenie rzeczywistości*, PIW, Warszawa.
5. **Berleant A. (2011)**, *Wrażliwość i zmysły. Estetyczna przemiana świata człowieka*, PTE, Kraków.
6. **Castells M. (2008)**, *Spółczesność sieci*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
7. **Caves R. (2000)**, *Creative industries: contracts between art and commerce*, Harvard University Press, Cambridge.
8. *Creative cluster in low density urban areas*, 2010. An Urbact II Project. Kluszczyński R.W. (2010), *Sztuka interaktywna. Od dzieła-instrumentu do interaktywnego spektaklu*. Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
9. **Dymnicka M. (2013)**, *Przestrzeń publiczna a przemiany miasta*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
10. **Florida R. (2010)**, *Narodziny klasy kreatywnej*, NCK, Warszawa.
11. **Golka M. (2013)**, *Socjologia kultury*, Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
12. **Glińska E., Florek M., Kowalewska A. (2009)**, *Wizerunek miasta*, Warszawa.
13. **Hannerz U. (2006)**, *Odkrywanie miasta. Antropologia obszarów miejskich*, Wyd. UJ, Kraków.
14. **Każmierczak B., Pazder D. (2015)**, *Miejsce dziedzictwa we współczesnym świecie. Koegzystencja sztuki i technologii w przestrzeni publicznej miast* w: Kadłuczka A., Czechowicz J. (red.), *Przeszłość dla przyszłości*, Monografia 500, Seria Architektura, t.3, Politechnika Krakowska, Kraków.
15. **Każmierczak B. (2014)**, *Social and cultural aspects of a city public space transformation. Case study of Poznan, Poland*, "Mediterranean Journal of Social Sciences", Vol. 5, no.19.
16. **Krajewski M. (2005)**, *Co to jest sztuka publiczna*, „Kultura i Społeczeństwo” 1.
17. **Krzysztofek K. (2005)**, *Tendencje zmian w przestrzeni późnonowoczesnego miasta w: Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*, Jałowiecki B., Majer A., Szczepański M.S. (red.) Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
18. **Kluszczyński R.W. (2010)**, *Sztuka interaktywna. Od dzieła-instrumentu do interaktywnego spektaklu*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
19. *Lokalny Plan Działania na rzecz sektorów kreatywnych w Poznaniu i Wielkopolsce (2013)*, T. Stryjakiewicz (red.) Wyd. Miasto-Poznań.
20. **Lynch K. (1969)**, *L'image de la cite*, Paris.
21. **Manovich L. (2010)**, *Poetyka powiększonej przestrzeni w: Miasto w sztuce – sztuka miasta*. Rewers E. (red.), Universitas, Kraków.
22. **Paprzyca K. (2012)**, *Harmonizowanie rozwoju urbanistycznego terenów miejskich – wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo PK, Kraków.
23. **Pazder D. (2014)**, *Innovation and creativity in a design of high quality public space. Case study of Poznan, Poland*, MCSER Publishing, "Mediterranean Journal of Social Sciences", vol.5, no.19.
24. **Purchla J. (2013)**, *Dziedzictwo kulturowe* w: Hausner J., Karwińska A., Purchla J. (red.) *Kultura a rozwój*, NCK, Warszawa.
25. **Rewers, E. (2005)**, *Post-Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Universitas, Kraków.
26. **Taborska H. (2006)**, *Miejsce współczesnej sztuki publicznej: pojęcia i przykłady*, w: Grabowicz K. (red.) *Działania artystyczne w przestrzeni publicznej. Aspekty estetyczne i społeczne*, CSW Łaźnia, Gdańsk.
27. **Zielonko-Jung K. (2008)**, *Architektura nietrwała i mobilna jako próba odzyskania niedostępnych przestrzeni miejskich*, „Czasopismo Techniczne”, z.4-A/2008 Kraków.